

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 22
(ISSN: 2445-9984). Redaktionen afsluttet medio maj 2025
Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen
Redaktion:

Kirsten Lundholm Appel · ka@dsl.dk
Mikkel Lund · ml@dsl.dk

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Christians Brygge 1, 1219 København K
Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14
Mail: sekretariat@dsl.dk · Telefon: 33 13 06 60
Hjemmeside: dsl.dk

Forsiden: Ordsky der viser et tilfældigt udsnit af de 351 nye ord fra
Den Danske Ordbogs opdatering 7. marts 2025. Designet af Kirsten
Lundholm Appel.

PRESSEKLIP

»*Danske reformationssalmer i kontekst* anbefalles varmt för alla med intresse för reformationstidens snåriga musikaliska, liturgiska och teologiska djungel. Boken bidrar till att nyansera, precisera och fördjupa bilden av de nio tryck man samlat projektarbetarna kring, och har utifrån detta huvudfokus blickat långt vidare [...].«

Mattias Lundberg, anmeldelse af *Danske reformationssalmer i kontekst* i *Svenskt Gudstjänstliv*, 2023

»Bindet er som helhed vurderet et vellykket sprog- og litteraturhistorisk værk, som gennem mange fine illustrationer og træffende eksempler både fremstår appellerende for den alment interesserede læser samt velegnet til selvstudie og undervisningsbrug.«

Markus Floris Christensen og Karoline Kühl, anmeldelse af *Dansk Sprogshistorie 6. Forfatternes dansk* i *Nydanske Sprogstudier* 64, 2023

»Den arabiske glose ‘inshallah’ er blevet en del af Den Danske Ordbog. Og det deler vandene. Men er det noget, vi behøver være så sure over?«
Louise Elly Meyer, *Femina*, 12. marts 2025

Der er gang i debatten om de mange engelske ord i dansk. Dagbladet Information lancerede i efteråret en kampagne der inviterede læserne til at foreslå danske erstatninger for ord som *bias*, *onboarde*, *empowerment*. Ønsket om at luge ud i de engelske ord ligger også bag de forslag til en sproglov som både

Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti har fremsat. Aviser og sociale medier bringer jævnligt beklagelser over de omsiggribende anglicismer, og mange tager anstød af at engelske ord finder vej til *Den Danske Ordbog*, senest *deepfake*, *metoo* og *OMG*.

Debatten er jo ikke helt ny. Men selve den idé at foreslå danske ord til erstatning for fremmedsproglige er langt ældre. Som man kan læse i *Dansk Sproghistorie 2* (2018), er ord som *allestedsnærværende*, *biting*, *blodkar*, *forudsætning*, *sandsynlig* og *virksomhed* lanceret af filosoffer og oversættere midt i 1700-tallet. De ønskede at skabe et dansk ordforråd der skulle gøre det muligt at skrive om abstrakte og videnskabelige emner på dansk, så man ikke længere behøvede ty til latin og tysk og fransk.

I dag er situationen i en vis forstand omvendt. Dansk taber nu terræn til engelsk på disse felter. Det er beklageligt, for selv om hensynet til internationalt samarbejde betyder at man i dele af erhvervslivet og den akademiske verden er tilbøjelige til kun at benytte engelsk, er der gode demokratiske grunde til også at kommunikere og formidle om disse emner på dansk. Vi passer bedst på vores fælles sprog ved, i tråd med bestræbelserne i 1700-tallet, fortsat at lade det udfolde sig i så mange sammenhænge som muligt.

Derfor er det for snævert at harcelere over engelske enkeltord. I stedet bør der blive rettet op på mange års nedprioritering af undervisningen i sprog og litteratur på alle niveauer. Det må gælde om at styrke sprogforståelsen, skærpe den sproglige opmærksomhed og vække læsegleden hos børn og unge – så skal vi nok få sprogbrugere der er i stand til at udtrykke sig på et nuanceret dansk krydret med velvalgte engelske ord og udtryk.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

DEN DANSKE BEGREBSORDBOG TIL FORSKNINGSBRUG

Metaforik i dansk, nye ord i sproget knyttet til emner og perioder, fremmedsprog der har påvirket et bestemt fagligt ordforråd – alt det og meget mere har forskere nu mulighed for at undersøge ved at logge ind på den nye onlineudgave af *Den Danske Begrebsordbog*, webddb.dsl.dk.

Mere end 220.000 ord og udtryk fra *Den Danske Ordbog* er indplaceret i 22 tematiske kapitler og 888 navngivne afsnit i udgivelsen, der bygger på den trykte udgave af begrebsordbogen fra 2014, men indeholder 15 % flere ord og udtryk. Ved henvendelse til ddb@dsl.dk samt beskrivelse af forskningsformål får man udleveret et password og kan dykke ned i de mange kapitler og afsnit.

Det ordforråd man interesserer sig for i begrebsordbogen, kan efter eget valg suppleres med oplysninger fra bl.a. *Den Danske Ordbog*. Man kan fx tilføje syntaktiske oplysninger (valensmønstre), præfikser og afledningsendelser hvis man interesserer sig for syntaks og morfologi fra en semantisk vinkel. Man kan undersøge metaforer ved at tilføje oplysninger om overførte betydninger. Man kan også integrere viden om hvilke sprog ordet stammer fra, i sit datasæt, og hvilket år det kom ind i dansk. Det er desuden muligt at tilføje en række formelle semantiske oplysninger fra bl.a. corsem.dsl.dk samt at udforske selve datastrukturen med kapitler, afsnit, nøgleord og undergrupper i værket. Bagefter kan indhold og struktur downloades til videre undersøgelser og anvendelse.

EN TYND KOP TE OG DØDENS PØLSE

Fra hvilke områder henter vi fx metaforer for noget kedeligt, eller det modsatte, noget spændende? Ifølge afsnittet »Kedelig, kede sig« anender vi ofte ord for mangel på smagsvariation: *en tynd kop te*, *leverpostej*, *rugbrødsarbejde* og *dødens pølse*. Noget man finder kedeligt, beskrives også med ord for mangel på kulør: *farveløs*, *grå* og *glansløs*, og man taler om *den grå masse*, *grå kontormus* og *grå hverdag*. Modsat er der masser af lys og farver i afsnittet »Begejstre, glæde«: Der kan være *kolorit på tilværelsen*, og vi taler om at *kaste glans over* noget, *lyse op* og *sprede lys og glæde* – og noget kan være *fængende*.

Kedsomhed beskrives også med dødsmetaforer: en *dødbider* er *dødkedelig*, og man kan synes at noget er *dødssygt*, *halvdødt*, *livløst* og

stendødt. Man kan dødkede sig, være ved at dø af kedsomhed og kede sig ihjel. Modsat kan noget spændende live op og være både oplivende og levende.

DE GLADE 60'ERE

Man kan tilføje datering ved afsnit og kapitler og dermed få overblik over indlån i dansk inden for bestemte tidsperioder. I afsnittet »Seksuel udfoldelse« finder vi fx mange ord der kom ind i dansk i 1960'erne og 70'erne. Vi begyndte at tale om *sexliv*, *spanking*, *bondage* og *intimmassage*. Man kunne pludselig anskaffe sig en *bolleven* eller en *dildo*, og man kunne vælge at være *topløs* eller måske endda *bundløs*. Vi fik ord som *gruppesex* og *blowjob*, og der kom *sexmesser*, *sexfilm*, *pornofilm* og *pornoskuespillere*.

FRANSKE TEKSTILER, TYSK HÅNDARBEJDE, ENGELSK TØJ

Hvilke andre sprog har påvirket det danske ordforråd, og inden for hvilke emner? Ifølge afsnittet »Tekstil, håndarbejde« er det i høj grad fransk: *gobelin*, *pompon* og *elastik*, *bouclé*, *crepe*, *velour*, *tyl*, *cretonne*, *broderie anglaise*, *kanvas* og *gabardine* – og *broderi*. Ord som *polstre* og *hækle*, *strikke* og *kniple* stammer i stedet fra de tysktalende områder. Men så snart stoffet er syet til tøj, bliver det snarere engelsk, fremgår det af afsnittet »Tøj, påklædning«. Vi taler om *dresscode*, *outfit* og *streetwear*, *pushup* og *wonderbra* og *sweater*, *sweatshirt*, *pull-over*, *cardigan*. Om *tights*, *leggings*, *shorts*, *hotpants* og *knickers*, *pyjamas* og *housecoat*. Og om *blazer* og *trenchcoat* – og *sneakers*.

Udgivelsen er finansieret af Carlsbergfondet, og vi håber at forskere vil finde siden både oplivende, inspirerende og nyttig.

Sanni Nimb · sn@dsl.dk

Agnes Aggergaard Mikkelsen · aam@dsl.dk

Nathalie Hau Sørensen · nats@dsl.dk

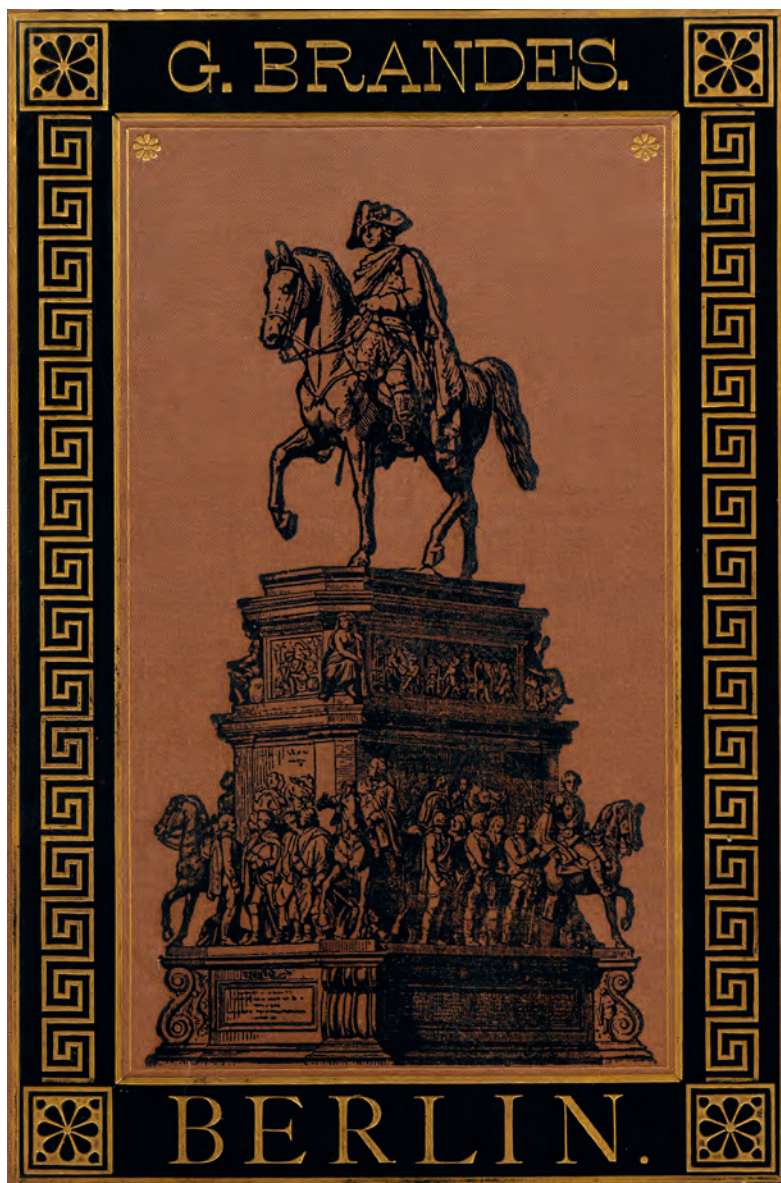
Georg Brandes' bog *Berlin som tysk Rigshovedstad* fra 1885 genudgives nu i et stort tekstbind med de originale illustrationer, 570 sider. Også kommentarbindet på godt 300 sider er rigt illustreret, bl.a. med omslagene til de 12 hæfter, bogen oprindelig blev leveret i. Det er lykkedes at finde et foto af det siden bortbombede hus i centrum, som familien boede i; lejlighedens indretning kendes fra en tegning i et brev til forældrene. Ved afskeden fra Berlin i 1883 lavede kunstneren Max Klinger en radering af Brandes, stående i studereværelset, med udsigt til Siegessäule. Den findes på Frederiksborgmuseet og pryder nu omslaget.

Berlin som tysk Rigshovedstad var en af periodens bedst tilrettelagte bøger. Satsen var luftig, let læselig og ledsaget af usædvanlig mange illustrationer og fine registre. P.G. Philipsens Forlag, som Brandes undtagelsesvis entrerede med, trykte bogen i et stort format, så illustrationerne kom til deres ret. Mange af dem var 'lånt' fra datidens bøger om Berlin, men forlaget havde samtidig sendt den ganske unge tegner, Paul Fischer, senere en kendt Københavner-maler, til den nye europæiske metropol for at indfange dens liv og stemning, og mange vil genkende hans charmerende streg.

Bismarcks Tyskland var ikke populært i 1880'erne og 90'erne. Sønderjyderne led under preussisk undertrykkelse, og mange emigrerede. Men forlaget vovede godt 2.000 eksemplarer – og dog er bogen sjælden i antikvarierne. Hvorfor? Det fandt udgiverne først for ganske nylig en mulig forklaring på. Kun 200 abonnenter noterede Brandes, skuffet. En forlagsopgørelse knapt 15 år senere viste, at halvdelen af oplaget lå på lager – heraf godt 500 eksemplarer klar til makulering. Formentlig blev højst 1.000 eksemplarer solgt. I 1904 optrykte Gyldendal bogen i et supplementsbind (XIV) til *Samlede Skrifter*, men uden illustrationer og registre.

Per Dahl og Per Øhrgaard genudgiver nu *Berlin som tysk Rigshovedstad* for DSL. Bogen blev sammenskrevet på grundlag af de mange journalistiske artikler, Brandes sendte hjem til svenske og norske dagblade. De danske var i en årrække lukket for ham. Hvordan bogen på den baggrund blev en helhed, viser kommentarens redegørelser. De mange europæiske begivenheder og diplomatiske spil, som Brandes var fortrolig med og beskrev, har krævet både overblik og detailviden, ligesom det mylder af politikere, han opmærksomt fulgte i Rigsdagen. De mange kontakter gav fortrolig insiderviden, tæt på kansleren Otto von Bismarck.

*C.D. Rauchs
rytterstatue
af Frederik
den Store på
Unter den
Linden*

Men også litteratur og kunst fulgte han grundigt med i, samtidig med at en række af hans egne bøger blev til. Det blev med Berlin som afsæt, Brandes erobrede sig en plads som europæisk kritiker og litteraturhistoriker.

Per Dahl · litpd@cc.au.dk

EN TILTRÆNGT OVERHALING AF *SPROGET.DK*

Det danske sprogs digitale skatkiste, *sproget.dk*, har siden 2007 været alle sproginteresseres indgang til pålidelig viden om det danske sprog. Efter 17 år uden megen designmæssig forandring var siden og det bagvedliggende system blevet noget bedaget, og derfor gik *sproget.dk* i slutningen af 2024 i luften efter en tiltrængt overhaling.

I samarbejde med webbureauet Peytz er *sproget.dk* blevet opgraderet visuelt med et nyt design, og sidens søgefunktion er blevet fornyet så man nu både hurtigere og lettere kan finde det man leder efter. Systemet bag hjemmesiden er også blevet moderniseret, og dermed er *sproget.dk* blevet både fremtidssikret og langt mere stabilt og simpelt at arbejde i for redaktionen. Sidst, men absolut ikke mindst tiltrængt, fungerer *sproget.dk* nu lige godt på telefon, tablet og computer.

Udviklingen af den nye hjemmeside er støttet af Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond.

Andrea Stengaard · as@dsl.dk
Laurids Kristian Fahl · lkf@dsl.dk

På *sproget.dk* finder man vejledning, oplysning og svar på spørgsmål om det danske sprog og sprogforhold i Danmark. Siden drives af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Dansk Sprognævn og giver bl.a. adgang til de to institutioners digitale sprog- og ordbogsressurser, bl.a. Den Danske Ordbog og Retskrivningsordbogen.

REJSE TIL ISLAND

I 1751 besluttede Kong Frederik 5. i samarbejde med Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab at foranstalte en studierejse til Island. Rejsen blev gennemført i årene 1752-1757 af Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson, begge islændinge, der studerede henholdsvis naturvidenskab og medicin i København. På rejsen samlede de oplysninger om Islands natur og om befolkningens levevis og kultur.

Efter tilbagekomsten til København fremlagde de resultaterne i Videnskabernes Selskab, og siden forfattede Eggert Ólafsson en beretning om ekspeditionen, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Bjarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn, og beskreven af forbemeldte Eggert Olafsen, Sorø 1772.*

I anledning af 80-året for oprettelsen af den islandske republik i 2025, ønsker Vigdís Finnbogadóttir Instituttet for Fremmedsprog at genudgive rejsebogen. Værket vil blive udgivet på Gads Forlag med økonomisk støtte fra Augustinus Fonden og Videnskabernes Selskab. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab bistår med filologiske retningslinjer og løbende editionsfilologisk rådgivning.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Eggert Ólafssons beretning er prydet med flere illustrationer, blandt andet dette kort over Island.

OMG, FAKTURAFABRIK OG ORD I NÆRHEDEN

Fredag den 7. marts 2025 blev *Den Danske Ordbog* opdateret med en række nye ord, betydninger og faste udtryk, ligesom flere af ordbogens eksisterende opslagsord er blevet revideret. I alt er 351 ord helt nye i ordbogen, og 293 opslagsord er blevet revideret, bl.a. ved at opdatere betydningsbeskrivelser, tilføje friske teksteksempler og rette oplysninger der er blevet uaktuelle på grund af fx teknologiske og juridiske nybrud.

Siden 2018 har man ved mange af ordbogens opslagsord kunnet finde elementet *Ord i nærheden*, en indholdsblok der viser ord og udtryk der betydningsmæssigt ligger i nærheden af opslagsordet. Med denne opdatering er *Ord i nærheden*-elementet blevet tilføjet ved mere end 10.000 af ordbogens ord og udtryk. Når dette har været muligt, skyldes det en større opdatering af *Den Danske Begrebsordbog*, som leverer den data der vises i *Ord i nærheden*.

Jonas Jensen · jj@dsl.dk

Andrea Stengaard · as@dsl.dk

være ude at svømme

OVERFØRT være i en usikker situation; være stærkt i tvivl om hvad man skal gøre

ORD I NÆRHEDEN

TVIVLRÅDIG, FORVIRRET

løbe sur i det, det kører rundt i hovedet på ham/hende, nosse rundt ^{SL}, blokere, opgive på halvvejen, **være ude at svømme**, være ude af flippen, tabe hovedet, gå fra snøvsen, være helt fra den, fare rundt som en flue i en flaske, løbe efter lygtemænd • miste overblikket, ikke kunne se skoven for bare træer

fra *Den Danske Begrebsordbog*, kapitel 9

ARTIKELSAMLING TIL DIPLOMATARIET

I forbindelse med digitaliseringen af *Diplomatarium Danicum* blev det besluttet at knytte et nyt element til med det formål at formidle Diplomatiets tekstkorpus til en bredere læserskare. Det kunne være studerende og andre historieinteresserede, der ikke er vant til at arbejde med middelalderlige dokumenter (diplomer), eller som søger inspiration til, hvordan de kan bruges. Artiklerne er udformet således, at de også egner sig til undervisningsbrug.

Under fanen »Ressourcer« kan man derfor nu og fremover finde et støt voksende antal fagfællebedømte artikler fra førende danske og udenlandske middelalderforskere forfattet særligt til formålet. Artiklerne tager udgangspunkt i dokumenter fra Diplomatariet og sætter dem ind i deres historiske såvel som historiografiske kontekst. Formålet er at vise, hvordan man historisk og filologisk kan arbejde med teksterne, og hvordan den digitale version af det store og mangeartede tekstkorpus skaber helt nye muligheder for at arbejde komparativt og tværperiodisk med dokumenterne. Artiklerne spænder fra emner af lokal-historisk interesse til de helt store, centrale dokumenter i danmarkshistorien.

Mia Münster-Swendsen · miamuenster@gmail.com

»THIS TRAVEL BOOK IS TRULY A LABYRINTH«

For første gang foreligger Jens Baggesens *Labyrinten* (1792-93) nu på engelsk, udgivet af Oxford University Press i serien *Oxford World's Classics*. Idéen og den veloplagte oversættelse skyldes Jesper Gulddal, University of Newcastle, Australia. Sammen med undertegnede har han skrevet den »Introduction«, der byder nye læsere indenfor. Grundlaget for det hele er min danske udgave af tobindsværket (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Gyldendal, bd. 1-2, 2016).

Henrik Blicher · henblich@hum.ku.dk

ANBEFALING AF MOTHS ORDBOG

Har man forladt Facebook og Instagram og trænger til alternative overspringshandlinger? spørger Amalie Langballe i Weekendavisen 31. januar 2025 – og giver selv et svar:

»Løsningen hedder *Moths Ordbog*. Den er fra omkring 1700, er udformet af leksikograf Matthias Moth og er hans forsøg på at indfange dansk, som det blev talt for små 350 år siden.

Og hvilken guldgrube af ord kan man ikke gå på opdagelse i her. Vidste De for eksempel, at en bommerøf er en person, der hele tiden putter? Eller at ordet bondelort blev brugt om at have hård mave? Eller at kvabso refererede til en so, der meget snart skulle fare?

Morskaben vil ingen ende tage, når man først dykker ned i den bramfri ordbog, men jeg vil overlade det til Dem selv at finde ud af, hvad Bærme-so, Ægte-hore og Drit mon betyder.«

Bærme-so /en/ kaldes et fordrukken kvindfolk.
Multibiba. Plau.

Rapportér et problem fra *Moths Ordbog*. Verbalordbogen, se håndskrift

UNDER STREGEN

Softice, software, softkernerugbrød. I dag er det engelske indlån *soft* veletableret, og blandt unge er det formentlig bedre kendt end dets etymologiske fætter, adjektivet *sagte*. I moderne dansk er *soft* kommet ind med musikken: I 1937 kunne man læse at et orkester »skal ledes af Leo Mathiesen, og være noget af det softeste«. Men allerede omkring år 1300 finder vi et brugseksempel på det gammeldanske adjektiv *softelik*: Om olie af viol står der i Henrik Harpestrengs urtebog at det »kølær softælic likum« 'køler et blødt legeme'. Det er symptomatisk at den skriver der har sat noter i håndskriftets margen, har sprunget dette punkt over – måske har han haft svært ved at forstå det fremmede ord; en yngre skriver har ligefrem misopfattet ordet som *sødheligh* 'sødlig'. 700 år – og meget jazz – senere giver betydningen sig selv.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk